

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС

УДК 347.9

Заріцька О. С.,

orudky@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9094-0063,

викладач вищої категорії,

Вишнянський коледж Львівського національного аграрного університету, с. Вишня, Львівська область

Заріцький М. Д.,

zarickyy_m@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-9196-1370,

викладач вищої категорії, методист, завідувач відділення,

Вишнянський коледж Львівського національного аграрного університету, с. Вишня, Львівська область

ФІКСАЦІЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ, ОТРИМАНИХ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ, У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Анотація. У статті розглянуто та проаналізовано сутність базових категорій, що стосуються поняття електронних доказів у цивільному судочинстві. Дано правовий аналіз видів електронних доказів і джерел інформації та наголошено на тому, що цей перелік не є вичерпним, оскільки стрімкий технічний прогрес зумовлює появу все більш нових видів електронних доказів та джерел інформації.

Досліджуються способи та проблеми фіксації електронних доказів, отриманих у мережі Інтернет, їх огляд, дослідження та оцінка судом на предмет належності та допустимості. Оцінка сукупності доказів з точки зору достатності здійснюється всіма суб'єктами доказування на підставі внутрішнього переконання.

Звертається увага на проблеми, які виникають під час доказування змісту інформації, отриманої з мережі Інтернет. Зокрема, можуть бути проблеми у складності щодо доведення дати і часу створення оригіналу електронного доказу, а також з ідентифікацією особи, яка створила певний електронний доказ, адже в мережі Інтернет може зареєструватися будь-яка особа й під будь-яким іменем або інформація може бути змінена автором, зберігачем чи користувачем. У зв'язку з цим окремий акцент зроблено на необхідності дослідження електронних документів з точки зору їх допустимості за такими чотирма основними елементами, як: належний суб'єкт збирання доказу; належний спосіб збирання доказу; належне джерело отримання доказу; належна форма закріплення відомостей про факти.

У висновках автори звертають увагу на те, що, попри позитивні зміни в питанні застосування електронних доказів, у цивільному судочинстві немає чіткого законодавчого врегулювання низки важливих питань, адже неврегульованими залишаються питання огляду електронних доказів, технічна можливість провести огляд електронних доказів, надійність і правильне збереження та передання електронного доказу до суду.

Ключові слова: електронні докази, мережа Інтернет, соціальні мережі, доказування, фіксація електронних доказів.

Zaritska O.S.,

orudky@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9094-0063,

Teacher of the Higher Category,

Vyshnia College of Lviv National Agrarian University, Vyshnia, Lviv region

Zaritskyi M. D.,

zarickyy_m@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-9196-1370,

Teacher of the Higher Category, Methodologist, Head of the Department,

Vyshnya College of Lviv National Agrarian University,

FIXATION OF ELECTRONIC EVIDENCE OBTAINED ON THE INTERNET IN CIVIL PROCEEDINGS

Abstract. *The article considers and analyzes the essence of the basic categories concerning the concept of electronic evidence in civil proceedings. The legal analysis of electronic evidence types and sources of information is given and it is emphasized that this list is not exhaustive, as the rapid technical progress leads to the emergence of more and more new types of electronic evidence and sources of information.*

The methods and problems of recoding of electronic evidence obtained on the Internet, their review, research and evaluation for appropriateness and admissibility by the court are investigated. The assessment of the totality of evidence in terms of sufficiency is carried out by all subjects of proof on the basis of internal conviction.

The attention is drawn to the problems that arise when proving the content of information obtained from the Internet. In particular, there may be difficulties in proving the date and time of creation of the original electronic proof, with the identification of the person who created a particular electronic proof, because the Internet can register any person and under any name or information can also be changed by the author, custodian or user.

In this regard, a special emphasis is placed on the need of studying electronic documents in terms of their admissibility on four main elements, in particular: the proper subject of evidence collection; the proper method of gathering evidence; the appropriate source of evidence; the proper form of consolidation of information about the facts.

In conclusion, the authors note that despite the positive changes in the use of electronic evidence in civil proceedings, there is no clear legal regulation of a number of important issues, as the review of electronic evidence, technical feasibility of reviewing electronic evidence, reliability and proper storage and transmission of electronic evidence to the court are considered as unresolved issues.

Key words: electronic evidence, the Internet, social networks, evidence, fixation of electronic evidence.

JEL classification: K 41

DOI: 10.36477/2616-7611-2021-10-14

Постановка проблеми. Мережа Інтернет повністю опанувала життєвий простір та стала невід’ємною частиною інформаційного сучасного світу. Більшість із нас не може уявити свій день без Twitter, Facebook, Instagram, TikTok тощо. Проте публікації чи коментарі, які ми висловлюємо в Інтернеті, в тому числі в соціальних мережах, можуть порушувати права та законні інтереси інших осіб, а тому одним зі способів захисту, що пропонує законодавство, є судовий захист. Тому постає ряд питань: Чи дійсно працює цей механізм захисту? Як правильно зафіксувати та вилучити публікацію чи коментар з мережі Інтернет для використання їх як доказів у суді?

Дійсно, найбільш неоднозначними та недостатньо законодавчо врегульованими залишаються питання способів фіксації електронних доказів. Слід з’ясувати, чи є у суду технічна можливість провести огляд електронних доказів або яким чином суд забезпечити такою можливістю, адже основною метою фіксації електронних доказів є отримання саме належних і допустимих доказів. А тому постає необхідність дослідження способів фіксації електронних доказів, отриманих із мережі Інтернет.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання фіксації доказів, отриманих із мереж Інтернет, у цивільному процесі, досліджували у своїх працях М. Горелова, К. Дрогозюк, Н. Мисник, О. Радкевич, Ю. Охромєєв, Ю. Павлова, В. Петренко, А. Штефана та ін.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити поняття електронних доказів, а також визначити способи фіксації електронних доказів, отриманих із мережі Інтернет, у цивільному судочинстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Судова реформа внесла в законодавство України багато нововведень, які відповідають сучасним суспільним відносинам. Серед них – зміни до Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), зокрема, до такого інституту, як доказування, де було розширено саме поняття доказів, до яких включили електронні докази. Власне, з набранням чинності нової редакції ЦПК України почали діяти норми, що надають електронним доказам характеру самостійного засобу доказування, що є головним досягненням у правовому полі сьогодення.

ЦПК України визначає електронні докази як інформацію в електронній (цифровій) формі, що

містить дані про обставини, які мають значення для справи, зокрема: електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) [1].

З даного визначення можна зробити висновок, що запропонований перелік видів електронних доказів і джерел інформації не є вичерпним, оскільки стрімкий технічний прогрес зумовлює появу все більш нових видів електронних доказів та джерел інформації.

У ч. 7 ст. 85 ЦПК України зазначено, що суд за заявою учасника справи чи з власної ініціативи може оглянути веб-сайт (сторінку), інші місця збереження даних у мережі Інтернет з метою встановлення та фіксування їхнього змісту [1]. Це означає, що суд наділений процесуальними повноваженнями безпосередньо дослідити відомості з мережі Інтернет на предмет наявності тих чи інших фактичних даних, які входять до предмету доказування у справі [9].

Водночас в учасників справи виникає потреба у фіксації змісту інформації, яка міститься в мережі Інтернет, оскільки вона може бути видалена або змінена автором. Власне, огляд доказів судом за їх місцезнаходженням є одним зі способів фіксації електронних доказів, отриманих із мережі Інтернет. За участю учасників судового провадження суддя оглядає електронний доказ, про що складається протокол, котрий підписується всіма особами, які беруть участь в огляді. Згідно з ч. 4 ст. 85 ЦПК України, до протоколу додаються разом з описом усі складені або звірені під час огляду на місці плани, креслення, копії документів, а також зроблені під час огляду фотознімки, електронні копії доказів, відеозаписи тощо. Вибір засобу фіксування залежить від природи електронного доказу або безпосередньо від судді, оскільки ЦПК України не містить норми, яка би прямо давала нам відповідь на питання, яким чином здійснюється така фіксація.

Одним із прикладів, коли під час розгляду цивільної справи здійснювався огляд соціальних мереж та фіксувався зміст розміщеної в ній інформації, є ухвала Апеляційного суду м. Києва у справі № 757/16817/16 від 17.05.2017 р. [6],

в якій, спростовуючи доводи відповідача про його скрутне майнове становище, суд послався на роздруківку з його соціальної мережі, з якої вбачається, що відповідач багато подорожує [7].

Способом фіксації електронних доказів, отриманих у мережі Інтернет, є і залучення спеціаліста. Для усунення будь-яких сумнівів чи то розбіжностей суд може скористатись допомогою спеціалістів для дослідження електронних доказів, які розміщено в соціальних мережах, що надалі може слугувати підставою до визнання їх належними чи неналежними та/або допустимими чи недопустимими електронними доказами і, відповідно, до врахування чи неврахування їх судом під час розгляду конкретної справи.

Ще одним зі способів фіксації електронних доказів, отриманих у мережі Інтернет, може бути призначення експертизи для встановлення та фіксування змісту вебсайту (сторінки), інших місць збереження даних за умови, якщо це потребує спеціальних знань і не може бути здійснено судом самостійно або із залученням спеціаліста.

Необхідно зазначити, що можуть бути певні складності в доведенні дати і часу створення оригіналу електронного доказу, можуть бути й проблеми з ідентифікацією особи, яка створила певний електронний доказ (наприклад, досить складно ідентифікувати особу, яка створила або поширила негативну інформацію в соціальних мережах) [8]. У мережі Інтернет може зареєструватися будь-яка особа й під будь-яким іменем. А отже, є ймовірність створити та підтримувати сторінку від імені іншої особи. Інформація може бути також змінена автором, зберігачем чи користувачем. Наприклад, коли коментар чи пост особи були змінені чи видалені, то деякі соціальні мережі дають можливість переглянути історію редагування і побачити всі зміни, внесені в пост чи коментар, проте часто наслідком є неможливість відновлення видаленої інформації. Для проведення такої експертизи потрібен доступ до оригіналу сторінки, яка зберігається на сервері. Але навіть у разі ідентифікації сервера, на якому знаходиться певна сторінка, може виявитися, що він знаходиться на території іншої держави, що практично унеможливує доступ експерту до сервера.

Отже, інформація на вебсторінці може змінюватися, доповнюватися і видалятися. Uniform Resource Locator (URL), адреса сторінки в мережі Інтернет, вказує лише на місцезнаходження сторінки, однак не ідентифікує інформацію, розміщену на ній. У разі зміни інформації на сторінці адреса сторінки залишиться тією ж, в адресі сто-

рінки не буде автоматично відображено, що мали місце якісь зміни. Наприклад, на сторінці особи було розміщено певну інформацію, яка після пред'явлення позову була змінена відповідачем. Скріншот сторінки, зроблений до пред'явлення позову, та огляд сторінки судом після відкриття провадження у справі покаже різний зміст інформації на сторінці. Якщо інформацію було змінено, повністю видалено із сайту або приховано від перегляду, особа фактично позбавляється можливості доведення факту існування інформації та її змісту через припинення існування оригіналу інформації чи відсутності доступу до нього [10].

Також проблеми доказування виникають і в разі використання скріншотів із соціальних мереж у зв'язку з неможливістю ідентифікації особи, якою здійснено ту чи іншу публікацію. Відповідно до ст. 100 ЦПК України можна вважати, що скріншот є копією електронного доказу, оригінал якого в певний момент часу виводився на екран монітора, а тому скріншот повинен мати дату і час його формування і веб-адресу візуалізації, відображеної на ньому. Розглядаючи скріншоти із соціальних мереж як докази, суди часто доходять таких висновків: «У соціальних мережах може зареєструватися будь-яка людина під будь-яким іменем. Перевірити таку інформацію неможливо, тому вона є недопустимим та неналежним доказом» (постанова Верховного Суду від 27.11.2019 р. У справі № 667/266/15-ц) [4]. Так, позивач просив визнати недостовірною та такою, що принижує його ділову репутацію, інформацію, що міститься у статті в мережі Інтернет на вебсайті «РБК-Україна». Суд дійшов висновку, що простий знімок з екрану, на якому у вікні браузера відкрито вебсторінку, та роздрукування її вмісту не є належними та допустимими доказами в цій справі. Інформація, на яку вказує позивач у позовній заяві, відсутня на сторінці www.rbc.ua. З цих підстав у задоволенні позову було відмовлено (Рішення Печерського районного суду м. Києва від 24 травня 2017 р. Справа № 757/43218/16-ц [5]. Це приклад того, що в цій справі потрібно було призначити експертизу, яка могла би показати, чи існувала певна сторінка на зазначеному сайті і яким був зміст інформації, розміщеної на цій сторінці

Ще одним зі способів фіксації електронних доказів, отриманих у мережі Інтернет, є подання паперових копій, посвідчених у порядку, передбаченому законом (ч. 3 ст. 100 ЦПК України).

Стаття 7 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг»

визначає, що оригіналом електронного документа вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, в тому числі з електронним підписом автора або підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги». Оригінал електронного документа повинен давати змогу довести його цілісність та справжність у порядку, визначеному законодавством. Оригінал електронного документа у визначених законодавством випадках може бути пред'явлений у візуальній формі відображення, в тому числі в паперовій копії. Електронна копія електронного документа засвідчується в порядку, встановленому законом. Згідно із Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» копією документа на папері для електронного документа є візуальне подання електронного документа на папері, яке засвідчене в порядку, встановленому законодавством [2].

З аналізу цих норм можна зробити висновок, що роздрукування електронного доказу не може бути достатньою для подання такого засобу доказування до суду.

Окрім того, фіксація змісту вебсторінки може здійснюватися шляхом його збереження на відповідних носіях (CD, DVD, магнітних дисках тощо), яке може доповнювати саму роздрукування з веб-сайту. У п. 46 Постанови Пленуму ВГС України від 17.10.2012 р. № 12 вказується на можливість проведення відео-, аудіозапису процесу дослідження будь-якою заінтересованою особою сайту, стосовно якого є відомості використання його з порушенням авторських чи суміжних прав [3]. Такий запис, здійснений на електронному чи іншому носії (жорсткому диску комп'ютера, дискеті, диску для лазерних систем зчитування, іншому носії інформації), подається до суду із зазначенням того, коли, ким і за яких умов цей запис здійснено, і може бути речовим доказом у справі.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Підводячи підсумки дослідження, слід зазначити, що застосування електронних доказів у цивільному судочинстві надає більше можливостей для доказування. Вибір того чи іншого способу фіксації електронних доказів має відбуватися з урахуванням властивостей таких доказів. Електронні докази слід подавати в електронній та паперових копіях, засвідчивши копії та надіславши іншим учасникам справи. Перед використанням доказів слід зробити фіксацію електронного доказу. У фіксації

електронних доказів може допомогти експертна установа, профільні організації, онлайн-сервіси, власний огляд та протоколи фіксації.

Попри позитивні зміни в питанні застосування електронних доказів у цивільному судочинстві, слід відзначити, що немає чіткого законодавчого врегулювання ряду важливих питань, зокрема, дискусійними залишаються питання огляду електронних доказів та необхідність у залученні експертів, адже слід з'ясувати, чи є в суду технічна можливість провести огляд електронних доказів або слід забезпечити таку можливість доступом до мережі Інтернет.

Залишається відкритим і питання щодо надійності та правильного збереження й передання електронного доказу до суду, адже його можна легко видалити чи змінити, особливо якщо йдеться про публікації в соціальних мережах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017 р. *БВР*. 2017. № 48. Ст. 436. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

2. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22 травня 2003 року № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.

3. Постанова Пленуму ВГС України від 17.10.2012 р. № 12 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12>.

4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27.11.2019 р. у справі №667/266/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86207417>

5. Рішення Печерського районного суду м. Києва від 24 травня 2017 р. у справа №757/43218/16-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/66859813>.

6. Ухвала Апеляційного суду м. Києва у справі №757/16817/16-ц від 17.05.2017 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/66563382>

7. Дрогозюк К. Способи фіксації електронних доказів, отриманих із соціальних мереж, у цивільному процесі України. *Юридичний вісник*. 2020/4. URL: <http://yuv.onua.edu.ua/index.php/yuv/article/view/1974>.

8. Мисник Н. Електронні докази в суді: вирішення проблем доказування чи поле для фальсифікацій. *Юридична газета*. № 19 (673). 2019. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/elektronni-dokazi-v-sudivirishennya-problem-dokazuvannya-chipole-dlya-falsifikacij.html>

9. Павлова Ю.С. Правовий статус електронних доказів у світлі нового процесуального кодексу України. *Право і суспільство*. 2017. № 6. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/6_2017/part_1/13.pdf.

10. Штефан А.С. Веб-сайт і веб-сторінка як докази у цивільному судочинстві. *Судова апеляція*, 2017. № 4 (49). URL: file:///C:/Users/Home/Downloads/Suap_2017_4_11.pdf.

REFERENCES:

1. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 18 bereznia 2004 roku № 1618-IV v redaktsii Zakonu № 2147-VIII vid 03.10.2017, VVR, 2017, № 48, st. 436. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

2. Zakon Ukrainy «Pro elektronni dokumenty ta elektronni dokumentoobih» vid 22 travnia 2003 roku № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.

3. Postanova Plenumu VHS Ukrainy vid 17.10.2012 r. № 12 «Pro deiaki pytannia praktyky vyrishennia sporiv, poviazanykh iz zakhystom prav intelektualnoi vlasnosti». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12>.

4. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 27.11.2019 r. u spravi № 667/266/15 ts. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86207417>.

5. Rishennia Pecherskoho raionnoho sudu m. Kyieva vid 24 travnia 2017 r. u sprava №757/43218/16-ts. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/66859813>

6. Ukhvala Apeliatsiinoho sudu m. Kyieva u spravi № 757/16817/16-ts vid 17.05.2017 r. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/66563382>.

7. Drohoziuk K. Sposoby fiksatsii elektronnykh dokaziv, otrymanykh iz sotsialnykh merezh, u tsyvilnomu protsesi Ukrainy. *Yurydychnyi visnyk*. 2020/4. URL: <http://yuv.onua.edu.ua/index.php/yuv/article/view/1974>.

8. Mysnyk N. Elektronni dokazy v sudi: vyrishennia problem dokazuvannia chy pole dlia falsyfikatsii. *Yurydychna hazeta*. № 19 (673). 2019. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/elektronni-dokazi-v-sudivirishennya-problem-dokazuvannya-chipole-dlya-falsifikacij.html>.

9. Pavlova Yu.S. Pravovy status elektronnykh dokaziv u svitli novoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy. *Pravo i suspilstvo*. № 6/2017. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/6_2017/part_1/13.pdf.

10. Shtefan A.S. Veb-sait i veb-storinka yak dokazy u tsyvilnomu sudochynstvi. *Sudova apeliatsiia*. № 4(49)/2017. URL: file:///C:/Users/Home/Downloads/Suap_2017_4_11.pdf.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2021